

ЗАПОЗИЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В УГОРСЬКУ

Ливрінц К.Е.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Тривале, мирне співіснування держав та народів, тісні культурні, наукові та мовні контакти між різними націями сприяють не тільки взаємозбагаченню різних сфер життя, але і збагаченню мовної культури цих народів за рахунок взаємозапозичень іншомовних слів. В Європі запозичення іншомовних слів інтенсивно започаткувалося ще з другої половини 1-го тисячоліття [9, с.385]. Це явище є характерним для всіх розвинутих європейських держав до наших днів.

До кінця ХІХ століття провідне місце впливу на мовну культуру сусідніх народів (Італія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди) посідала Франція. Значний розквіт культури, науки, прогрес в економіці, військової могутності, розширення міжнародних зв'язків і авторитету Франції в Європі сприяли активізації «французького впливу» на мовну культуру не тільки в тих державах, які мали спільні кордони з Францією, але і на Угорщину .

Особливо продуктивним періодом запозичення французьких слів у мовленні угорців був період ХVІІІ – початок ХХ століття. У цей період французька мова стала популярною у спілкуванні між інтелігенцією, державними діячами, науковцями, елітним прошарком населення у всіх провідних державах Центральної Європи, в тому числі і в Угорщині, а пізніше – Австро-Угорщині. Модним стало отримати освіту та спеціальність у французьких навчальних закладах. В Австро-Угорщині з'являються французькі газети, журнали, книги, наукова література, відкриваються французькі театри [4, с.97]. В Угорщину запрошуються для роботи французькі спеціалісти, науковці, в тому числі медики. Це сприяло тому, що угорська мова збагатилася новими французькими медичними термінами, які вживаються угорцями до цього часу.

Нами проаналізовано 34 слова (див.табл.1), які запозичені з французької мови в угорську та належать до медичної термінології. Потрібно відмітити, що значна частина медичних термінів відноситься до інтернаціоналізмів і має латинське або грецьке походження. Ці слова належать до різних галузей медицини, назв медичних інструментів, приладів, лікарських маніпуляцій, фармацевтичних засобів та ін.

**Окремі запозичення з медичної термінології
з французької мови в угорську**

Французька мова	Угорська мова	Українська мова
Медичні прилади та інструменти		
1.bandage m	bandázs	грижева пов'язка, бандаж, бинт
2.bistouri m	biszturi	хірургічний ніж, скальпель
3.pincette f	pincetta	пінцет, щипці
4.pipette f	pipetta	піпетка
5. tampon m	tampon	тампон
6. sonde f	szonda	зонд, медичний щуп
7. trocar m	trokár	інструмент для пункції
8. fantôme m	fantom	фантом
9. gaze f	géz	марля
Захворювання та симптоми		
10. diarrhée f	diaré	діарея, пронос
11. migraine f	migrén	мігрень, головний біль
12. tic m	tik	тик, мимовільне скорочення м'язів
13. chancre m	sanker	виразка
14. morbide adj.	morbid	хворобливий, патологічний
15. crétin, -e(m, f); adj.	kretén	кретин ; недоумкуватий
16. massage m	masszázs	масаж, розтирання
17. choc m	sokk	шок
Маніпуляції		
18. pasteuriser vt.	pasztörizálni	пастеризувати
19. manipulation f	manipuláció	маніпуляція
20. désinfecter	dezinfikálni	дезинфікувати, знезаражувати
21. visite f	vizit	лікарський обхід, візит
22. opération f	operáció	операція, хірургічне втручання
23. trépanation f	trepanáció	трепанація
Спеціальності		
24. pédiatre m	pediáter	дитячий лікар
25.hypnotiseur m	hipnotizőr	гіпнотизер
26. opérateur m	operatőr	хірург
Фармакологія		
27. dragée f	drazsé	драже, пілюлі, таблетки
28. drogue f	drog	зілля, ліки, аптекарський товар
29. dispensaire m	diszpanszer	диспансер
30. émail m	emália	зубна емаль
31. quarantaine f	karantén	карантин, примусова ізоляція

32. nitroglycérine f+	nitroglicerín	нітрогліцерин
33. placebo m	placebó	плацебо, імітація медикаментів
34. plomb m	plomba	пломба зуба

Для ілюстрації наведемо мікростатті кількох запозичених угорцями французьких слів медичної термінології:

1. *Crétin – kretén – кретин*. Синдром, який характеризується стійким, незворотним порушенням нервового, психічного і соматичного розвитку, який пов'язаний з дефіцитом гормонів щитовидної залози під час розвитку мозку. Кретин, кретинізм – захворювання, причиною якого є нестача йоду в їжі та в навколишньому середовищі. Слово *crétin* французького походження, етимологічно пов'язане зі словом *chrétien* – християнин. У Франції християни характеризувалися чесністю, хорошою поведінкою, доброзичливістю і відданістю католицькій вірі. Їм велику увагу приділяли священники, католицька християнська громада надавала їм матеріальну допомогу. У Франції їх стали називати *chrétien*. Згодом, цей термін запропонував французький лікар Ph. Platter в кінці 17 ст. для позначення хвороби, яка пов'язана із затримкою фізичного та психічного розвитку. В угорській медичній літературі термін *kretén* з'явився в 1816 році. У 18-19 ст. цей термін розповсюджується також і в інших державах Європи. Таким чином, слово *crétin* стало інтернаціональним.
2. *Choc – sokk – удар, шок, потрясіння*. Це слово в угорську медичну термінологію запозичене з французької мови. Перша згадка в угорській медичній літературі з'явилася в 1865 р. Термін *choc – sokk* вживається для позначення важкого стану організму, який супроводжується різкою слабкістю, загальним пригніченням і порушенням діяльності центральної нервової, серцево-судинної та інших систем організму. Шок виникає внаслідок екстремальних дій на організм людини (травми, опіки, болі, ураження електричним струмом, переливання несумісної крові та ін.). Шоковий стан може виникнути також і внаслідок психічних потрясінь. Похідним від *choc* є французьке слово – *choquer* – прикро вражати, збентежити своєю поведінкою, недотриманням загальноприйнятих норм пристойності, шокувати: *choquer – sokkolni*. У французькій медичній літературі для позначення шокового стану людини слово *choc* вперше використав французький хірург H.F. Le Dran в 1737 році. Спочатку слово *choc* вживалося для позначення хірургічного, в т. ч. травматичного шоку, пізніше його стали вживати і при важких станах організму (больовий, кардіогенний, анафілактичний, психогенний та ін.). Слово *choc* також стали використовувати для назви цього важкого стану і медики інших держав Європи і воно, таким чином, теж стало інтернаціональним.
3. *Sonde – szonda – зонд, шуп*. Медичний інструмент у вигляді трубки, жолобу, який вводиться в глибину тканини, порожнечі, порожнинних органів для діагностичного дослідження при різних захворюваннях, а також для розширення каналів, забору проб для гістологічного, мікробіологічного

дослідження, тощо. Слово *szonda* в угорській мові вживається не тільки в медичних, але і в інших галузях: геології (для вивчення особливостей та структури глибинних прошарків ґрунту), фізиці (для визначення розподілу потенціалу в електричному полі), метеорології, океанології та ін. В угорській медичній літературі це французьке слово з'явилося в 1782 році і пов'язане з першим використанням угорськими медиками цього інструменту в лікувальній практиці. Похідним від французького слова *sonde* є *sonder* – зондувати, в угорській мові відповідає слову *szondázni*, досліджувати за допомогою зонду.

4. *Migraine* – *migrén* – *мігрень*, захворювання, яке характеризується нападopodobним, частіше одnobічним головним болем, що часто супроводжується порушенням зору, запамороченням, нудотою та блюванням. Ці напади головного болю виникають внаслідок порушення мозкового кровообігу, а у важких випадках можуть призвести до локальних неврологічних порушень (перехідні порушення мозкового кровообігу). Слово *migrén* запозичено угорськими медиками з французької *migraine* в 1858 році після того, як цій хворобі була присвячена велика наукова стаття в угорському журналі. До цього часу це захворювання в медичних наукових колах позначалося грецьким терміном *hemikrania*, що означає «половина черепа». Так як таке значення не відображає суті хвороби, було вирішено дати іншу назву – *migraine*. Це французьке слово прийняли медики інших держав Європи. Таким чином, слово *migraine* теж відноситься до інтернаціональних слів.
5. *Fantôme* – *fantom* (1880), слово, яке вживається для позначення штучних частин тіла людини, тварин. Фантом використовується як матеріал для ілюстрації з метою вивчення окремих частин тіла та органів. У французькій мові основою для цього слова стало латинське слово – *fantasma* – привид (*kisértet, tünemény*). З французької мови це слово перейшло в інші мови: в англійську, німецьку, чеську, російську та інші.
6. *Placebo* – *placebo* – речовина, яка не має лікувальних властивостей, однак, призначена лікарем, викликає позитивний лікувальний ефект, завдяки психологічному впливу. Це термін латинського походження, але в угорську мову перейшов з французької мови. Плацебо використовують для вивчення ролі навіювання в лікувальному ефекті якого-небудь лікувального засобу.
7. *Operateur* – *operatőr* – лікар-хірург, той, хто безпосередньо проводить операцію. Термін дещо застарілий і є латинського походження з основним значенням – «діючий, працівник, спеціаліст». Уживається в різних галузях: в медицині, кіноіндустрії, рекламі, машинобудуванні, обчислювальній техніці.
8. *Bandage* – *bandázs* – бандаж. Слово французького походження, яке має значення: пояс, пов'язка для підтримки внутрішніх органів у нормальному положенні та укріплення стінок живота. В угорській мові вживається із значенням – коробка, сумка для хірургічних інструментів; бинт, пов'язка. Запозичено угорцями в 1733 році безпосередньо з французької мови. В даний

час слово вживається як у медичній так і в спортивній термінології. Слово стало інтернаціональним.

9. *Pasteuriser – pasztörizálni – пастеризувати, знешкоджувати від шкідливих бактерій*. Слово виникло у 1883 році і походить від прізвища французького вченого Луї Пастера (1822 – 1895). Louis Pasteur відкрив спосіб знезараження рідин від бактерій і консервації рідких харчових продуктів. Пастеризація – знищення мікробів у харчових продуктах, який полягає у короткотривалому нагріванні продукту до t° 60-95 $^{\circ}$ C. Під час цього процесу гине більшість бактерій, мікроскопічних грибів, руйнуються ферменти, але зберігаються вітаміни. Термін використовується у медицині, мікробіології та фармакології.

Отже, серед запозичених угорцями слів медичної термінології французького походження переважають в основному іменники. Невелика кількість слів належить до дієслів та прикметників. Із слів медичної лексики переважають назви медичних приладів, інструментів, маніпуляцій та назви захворювань. Значно менше слів відноситься до хірургічних термінів, фармакології та інших медичних термінів. Адаптація та трансформація французьких слів в угорську мову ідентична словам інших предметно-термінологічних груп, які були нами проаналізовані раніше та результати яких наведені в попередніх публікаціях [5, с.484]. Основні зміни – це переміщення наголосу з останнього складу на перший склад, адаптація закінчення французького слова до орфографії в угорській мові. Наприклад,

- випадіння кінцевого «е» : migraine-migrén, morbide-morbid;
- заміна кінцевого «е» на «а» : pincette-pinceta, sonde-szonda;
- зміна кінцевого -tion на -o: trepanation-trepanacio.

Деякі медичні терміни запозичились в угорську мову без значних фонетичних та орфографічних змін : trocart-trokar, tampon-tampon, bandage-bandazs. Значна частина слів медичної термінології належить до інтернаціоналізмів.

Необхідність назвати нові предмети чи явища, які є результатом розвитку суспільства, сприяють появі нових термінів. Як відомо, запозичення є одним із джерел поповнення лексичного складу мови та утворення нових термінів. Їх вивчення дозволяє прослідкувати складність мовних процесів, їх вплив на розвиток мовної структури. Більшість медичних термінів не втратила свого первісного значення, але в деяких випадках запозичений термін міг отримати додаткове значення. Це дослідження є перспективним в зв'язку з науковим прогресом у медицині, появою нових методів діагностики та лікування, приладів та інструментів медичного призначення та у зв'язку з відсутністю еквіваленту в рідній мові (в мові реципієнту).

Література

1. Величко О.В. Несколько слов о проблеме заимствований в медицинской терминологии [Текст] / О.В.Величко // Труды Астраханской государственной медицинской академии. – Том 37 (LIX), посвященный 90-летию АГМА. – Астрахань: Изд-во АГМА, 2008. – С.98-100
2. Величко О.В. Французско-русские языковые контакты в медицинской научной терминологии [Текст] / О.В.Величко // Сборник материалов Всероссийской научно-практической электронной конференции с международным участием «Язык. Коммуникация. Культура». – Курск, 2008. – С.448-450
3. Величко О.В. Заимствование как один из способов обогащения научной медицинской прозы [Текст] / О.В.Величко // Гуманитарные исследования. Журнал фундаментальных и прикладных исследований. – Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2009. – № 4 (32). – С.35-39
4. Ливрінц К. Трансформація запозичених слів французького походження в угорській мові / К.Ливрінц // Acta Hungaria, 1999 – 2000, X–XI рік видання. – Ужгород, 2003. – С.97
5. Ливрінц К. Трансформація слів французького походження запозичених угорцями через німецьку мову / К.Ливрінц, І.Біров // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Випуск 6. – Ужгород, 2008. – С.484
6. A magyar nyelv történeti etimológiai szótár, I–IV kötet (Főszerkesztő – Benkő Lóránd). – Budapest, 1967-1984.
7. Bárczi G. A magyar nyelv története / G.Bárczi, L.Benkő, J.Berrár. – Budapest: Tankönyv kiadó, 1987.
8. Lizánec P.M. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza, I kötet / P.M.Lizánec. – Budapest, 1992, 884, kötet – Ungvar, 1996.
9. Melch J. A magyar nyelv ófrancia jövevényszavai. Magyar nyelv, X évf / J.Melch. – Budapest, 1914. – С.385

Summary

The author of the article has considered the issues of borrowing from the French language into the Hungarian language, in particular borrowings of medical terms, used by the Hungarians of Transcarpathia. The process of replenishment of the Hungarian language and medical terminology is still continuing, as there is constant development and improvement of various branches of medicine, pharmacology, medical equipment, diagnostic and treatment methods. Borrowed from the French language words have undergone particular changes, adapting to the Hungarian language.